

سپکولوژیا د هنکان د هؤز انلن (محسن، قوچانی) دا

دیوانتن (به‌ری به‌فر پاریتن، به‌فر پا ل قنتری، وینه ژفلمه‌کو، پر چیای) وهک نمودنه

فہ کوئینہ کا ہے قیشک

م.ه بفرین رشید حسین و پ.ه. د. عیاد وهبی خالد

پیشکا زمان وئه دهتی کور دی، کولبلا زمانان، زانکو پا دهوك، هەر ئىا کو، دستانا عراقى

بۇ خەتى

نهنگ و هك بهشه کي گرنيگي سروشت کاريتكرينا خول سمر تاكه که سى هه بوبه ويashi ئەف کاريتكرينه بۇ جڭاکي هاتىه ۋەكۈھاستن وبوىيە رېتكىك بۇ دريرىتىا هەستان زلائى موقىيە ھۆزاشان رى وەك تاكەك ژ جڭاکي ئۇو کاريتكىكە وەركىتىه و دناف ھۆزازىن خۇدا بكارئىتىا وشىاچە جەنگ و يىنин ھونھەرىن جوان ژى ئاپلاپكەت. ھۆزاشان ھمول دەدەت دور ژ کاريتكىرا جڭاکى پەر جەنگىك و يىنин تاكە كىسى ئاپلاپكەت. لەورا ھۆزانما وى يا بىرە ژ بکائىنانا رەمگان ب رەمكەكى تاكەكىسى، لىي ھۆزاشان نەشىيە خۇ ژ رامانا ئېسلىر ياخىكا رەمگان ژى رىزگار بىكتەت كە ئەندەمەزى دناف ھۆزازىن ئەيدىدا رەنگىدەيە.

په پهنهن کلیلی: ساپکولوژی، رهگ، هوزانا نوی و نویخواز..

۱۔ پیشہ کی

دیتیه دئا فاکر نا بینائی هؤزانی ب گشتی و هؤانا نویخوازی ب تایه تی.

۱. زاداف و هنگ

گرگیا رهگان دناف زیانا مرؤثیدا و کارتیکرنا وان ل سهه مرؤثی بیویه ئەگەر
کو د هەر زمانەکی دا چەندین زاراقین جودا بۇ ھېئىنە بكارئىنان، بۇ نۇونە دزمانى
ئىنگلەيزى دا پەيشا (color) ھەمبەر قى زاراقەي دھىتە بكارئىنان كۆ ((راما
ئەوي چەندى ددەت كۆ رەنگىن شەركى و رەنگىن گرتى يېن ھەين و ھەر
كەسەكى رەنگەكى خۇمۇن تايىھتى ھەيد، ئانكۇ كىز رەنگ سەرەنجا مرؤثى
رادكىشىت، مرؤف حەز ژ وى رەنگى دكمەت، پلا رەنگى ل دويش حۇرى
رەنگى دەپىنت، دىسان گەلەڭ جاران رەنگ وەك زاراف دناف زمانى مە يېن
رۇۋانەدا ژى دھىتە بكارئىنان)) دىسان دزمانى عەرمىدا بۇ ئەقى زاراقەي پەيشا
(لون) يان ((اللون)) دھىتە بكارئىنان ئەف پەيشه ((د پىقەرتىن زمانىدا ژ ھەرسى
پىتىن (اللام) و (الواو) و (التون) پېنك دھىتە كەپتە ئېك پەيىش و ب راما
ھندى دھىتە كۆ رەنگىرنا تىشتەكى يە ب رەنگى سور يان رەش يان ھەر
رەنگەكى دېتىر.)) دزمانى كوردىدا ھەروەكى يا ديار بۇ قى پەيىشى زاراقى
(رنگ) دھىتە بكارئىنان، كەپ امانا (جۇنەتى) دەھەنگى كە دەتتە يە، جام وەك

رنهنگ دناف بنيان پيکها تا ئەدەپياتاندا ب گشتى و ھوزانى ب تايىھى ب
رەگەزەكى گرنگ دهيتەن ھەزمارتىن، ھوزاشان ژى مينا وينەكىشى رەنگان دناف
ھوزانا خودا بكاردىئىت و مقاى ژ ئەقى رەگەزى وەردگرىت و وينەيەكى
ھونەرى يې جوان ژى دروست دكەت و رەھەندىن ئىستاتىكى ب خۇقە
دكېتن، ھروەسا ھابىنى تىكىستى ئەدەبى بلندتر لىدكەت ئەقەزى ب رىكا
بەخشىنا چەندىن دەلاەتىن نۇى ب تىكىستى، خوپىندەقانى ژى ژ ماندىيۇونى
دويىر دكەت ھەبۇونا ھەردوو رەنگىن سېرى و رەش ب تىن و نەبۇونا رەنگ
رەنگىما دناف رەنگان دا ژياقى وەك بىبابانەكى بىن دوماهىكى قىلا ژ ئاڭ و كەسکاتى
و جوانىا سروشىتى ديار دكەت كۆ كورەستەيەكى سەرەكى ب ناچى جوانىن ژ
دەست ددەت، ھەرچەندە رەنگىن (رەش و سېرى) ژى جوانىا خوه ھەيى، لى نە
ب وى هىزرا رەنگىن دېت يېن كۆ گەردوون ھەمى بىن ھاتىيە دورىيچىكىن و
رەنگىن خوه بەرادىيە دناف دا، گرنگى دان ب رەنگان بۇ سەرەدەمىن كەقىن
درېرىت ھەر ژ كەقىدا دەمى مەرۇشى سەرەدەريا رەنگان كى ھەست ب
سەرانجراكىش بۇونا ھەندەك رەنگان كر و مەيلا وى بۇ وان رەنگان چوو، ئەق
گىكە، بىدانەيى دناف ھەۋانىن، ھەۋانىن، ھەۋانىن، ھەۋانىن، ھەۋانىن، ھەۋانىن

رەنگىن سەرەكى دەھىتە بناڭىرن، زېرکو ئەم دشىن ب ھارىكاريا ئەقان رەنگان و تىكەلكرىنا وان ھندەك رەنگىن دى دروست بىھىن، كۆمەبەست بىن رەنگىن بىنەرتى نە)⁷. پىندىھىي بىزىن كۆ ئەف رەنگە رەنگىن رەسەن و ز تىكەلكرىنا رەنگىن دى دروست نەبوۋىنە.

2.3 رەنگىن لاوهكى

مەبەست ژ رەنگىن لاوهكى (ئەو رەنگن كۆ ب ھارىكاريا رەنگىن سەرەكى دەھىنە دروستكىرن كۆ رەنگىن (كەسك، پىتەقلى و مور) بخۇقە دگرن، رەنگىن كەسك تەمامىكەرى رەنگى سۈرە، و رەنگى پىتەقلى تەمامىكەر بۇ رەنگى شىن، و دىسان رەنگى مور تەمامىكەرى رەنگى زەرە، ئەف رەنگە ژ ئەنجامى تىكەلكرىنا رەنگىن سەرەكى پەيدا دىن، وەكى رەنگى پىتەقلى ژ ئەنجامى تىكەلكرىنا رەنگىن زەرۇ و سور دروست دىيت و و رەنگى كەسك ژ ئەنجامى تىكەلكرىنا ھەردوو رەنگىن شىن و زەرە، ھەروەسا رەنگى مور ژ ئەنجامى تىكەلكرىنا رەنگىن سورو شىن)⁸ دروست دىيت، ئانكۆ رەنگىن لاوهكى بەھەپتەر يا تەوان ژ ئەنجامى تىكەلكرىنا رەنگىن دى پەيدا دىن .

4. سايکلۇزىيا رەنگان ل دەف مەرۇنى

رەنگان ژلائىن دەرۇونىقە كارتىكىرن ل سەر مەرۇنى و سايکلۇزىيا وي ھەيە، دىناسىتى دەرۇوناسىيىندا پىشكەك ھەيە ب نافى (زانسىتى دەرۇونىيى رەنگان) كۆ دەھەقىي پىشكىدا كارىگەرى و كارتىكىدا رەنگان ل سەر دەرۇونى مەرۇنى دىياردكەت، ھەر دىسان دەلەمەتا وان ژى دىرسۇشتىدا دەدەتە خۇياڭىن. ھەر دىسان رىكەكە بۇ چارەسەركىن نەخوشىيان، زېرکو رەنگ ئىكە ژ رەگەزىن سەرەكە كۆ مەرۇنى بەردەۋام دىزىانا خودا دىيىت و كار پىندىكەت و بىن كارىگەر دىيت ((لەمۇرا ئەم دشىن بىزىن ھەر رەنگەكە ب لايەنكىن سايکلۇزىيى فە يى گىرىدایە و ھەر كەسك دەملى رەنگەكى دەلېزىزىت، ھەلېزاتىنا وي دىن يا كىرىدای بىت ب ھەلۈيىستەكى وي فە)).⁹ دەھەقىي زانسىتىدا ھېزۈشىيانىن ھەر رەنگەكى د چارەكىن ئارىشىا ب دەرۇونىدا مەرۇنى ۋە دىياردكەت، ب تايىھى ئەم دشىن بىزىن ھەنگىن كۆ كارىگەر يەكاكى ئىكىسەر دەكەن سەر ھەزرو مىشىك و بىرداڭا مەرۇنى ۋە رەنگان (سور، شىن، زەر، كەسك) پىشك دەھىن . ھەر ئىك ژ ئەقان رەنگان تايىھەندىلەن خو ھەنە، زېرکو ھەر رەنگەكە كارتىكىرن ل سەر ھەستەكى مەرۇنى دەكت و وي دلەقىنىت كۆ چىدىتىت مەرۇنى ب دىتنا وي رەنگى ھەست ب ئازامىي و تەناھىيى بىھەت، يان ژى يېچەوانە ھەست ب نەخۇشى و بېلىن تەنگىيى بىھەت، كەواتە رەنگان كارىگەر يەكاكى ئىكىسەر ھەيە ل سەر ھەست كەن

سېپەقى، سورى، زەردى)¹⁰ دەدت، كۆ رەنگ ب واتايا ھاتىن بەرچاقا رەنگايدى بۇ چاقى زەرکو ((تواناي رەنگ بىزىن اه لاي مەرۇنى دەگەرپەتەو بۇ تونانى ئەو شانە تەشىلە پىانەسى cone ping mens كە لە تۈرى چاودا ھەن و زمارە كەمشىيان دەغانە نىزىكەي (137) مەليۇن شانە (130) مەليۇن شانە يان تايىھەن بە جىاڭىزدەن و بىنېنى رەنگى كەنلى رەش و سېپى و (7) مەليۇن كەنلى كەمش تايىھەن بۇ جىاڭىزدەن و بىنېنى رەنگەكەنلى تەن كە شانە بەرپىسى كەنلى رەنگى رەش و سېپى پىيان دەگۇتىرى (Rods) توشانانەش كە بەرپىسى رەنگەكەنلى تەن كە پىيان دەگوت (cone))¹¹

2. تىكەھ و پىناسىن رەنگان

تىكەھىن رەنگى ل دويىش بارودوخ و سەرددەملىن ئەف تىكەھە تىدا ھاتىيە بكارىيەن، دەھىتە گوھۇرىن، چونكى ئەقى كەرسەتەي ھەر ژەقەقىدا كارتىكىدا راستەخۇ يان ھەستەخۇ، ل سەر ژيانا مەرۇنى دەرىووا كەرسەتەي ھەبوۋىيە، ژيان بىن رەنگ نايىت و جوانىا ژيانى دەھەبۇنا رەنگىن ل ناش گەردوونى دا بەرجەستە دىيت و كارتىكىدا راستەخۇ و نەستەخۇ ياخۇ گەردوونى ب ئەسمان و ھەسارە و دارستان و بىلان و سروشت و زىندهەرمان ياكىندا ب رەنگانشە، واتە حەز ژىتكەن مەرۇنى بۇ دىاردەيەكى كەرسەتەي ھەنگى وى دىاردەن يە و مەرۇنى لگۇر ئەو رەنگى دەھەقىتە سەر تورا چاقى وي مەيلا خو بۇ وي رەنگى دىاردەكەت، پىناسا رەنگان ژلائىن بىنەسەكەندا فيزىيابى فە ((ئەو ھەستەكىنە ياكو دەھەقىتە سەر تورا چاقى مەرۇنى و بىن ھەبۇونا چاقى رەنگان ج ھەبۇونا خوھ بىنە))¹² و چاھ ب رىكا ئەو تورا دچاقيدا رولەكىن كەنگ دەگىزىت دەھەستېپىكىن و ژىكجۇداڭىدا رەنگاندا، كەواتە ئەم دشىن بىزىن ((رەنگ وەك رۇناھىي كەنگىدا خوھ دىزىانا مەرۇقاندا ھەيە، زېرکو دەھەقىتە دەناف ھەمى بوارىن ژپارا مەرۇقىدا چ د رىنۋەسم و داب و نەپەت و ھەلەكەفت و بونەوراندا ب ھەمى رەنگىن خوقە و سېپاقي و رەشاتىيەن)).¹³ ئانكول ۋېرى ئەم دشىن بىزىن رەنگان كەنگى و كارتىكىدا خول سەر ھەمى بىأقىن ژيانا مەرۇنى ھەيە و رەنگ دەيتە رەگەزەكىن كەنگ دەھەمى بونەورو ھەلەكەفتىن مەرۇنى دا ھەر ژەقەن ھەتا ئەھىي سەرددەمى ژى .

3. جورىن رەنگان ژلائىن سروشىيە:

1.3 رەنگىن سەرەكى

مەبەست ژ رەنگىن سەرەكى ((ئەف كۆمەلا رەنگان كۆ ژ سى رەنگىن سەرەكى بىنکەدھىت كۆ ئەۋۇزى رەنگىن سور، زەر، و شىنە ئەف كۆمەلا رەنگان ب

شەف و رۆژان فە هەروەسا تارى و روناھىي و دېرىلەلاقن دەھمى شارستانىيەتىدا))¹⁴. هەروەسا ئەنجامىن تىكەلەكىرنا ئەقان هەردوو رەنگان چەندىن رەنگىن دى بومە پەيدادىن.

رەنگىن رەش زلائى سايكلولۇزىقە رەنگى خەم و نەخوشى و نەئاراميا دەرۈۋىنىيە، دىسان رەنگىن ترس و رەشىبىنى يە، زېر ھندى زى باورى و مسايە(ئە) كەسىن حەز ز ئەقى رەنگى دەكەن خودان كەسايەتىكە گىرقى و يەكلاينە)¹⁵. دىسان (رەنگى رەش دەلەتا نەخوشى و بېن تەنگىن دەدت)¹⁶، بكارئيانا ئەقى رەنگى دناف ھۆزاتىدا وى واتايى دگەھىنەت كۆ ھۆزاشان دسەريورا زيانا خۇيا كەسوکى دا توشى خەم و كۇقاتان بوبىيە و نەخوشى و دەردەسەرى دېتىنە، زېر ھندى پەنا بو ئەقى رەنگى بىرە و ھۆزاتىن خوه ب ئەقى رەنگى رەنگايىنە، هەروەسا رەنگى رەش (دەلەتە بو ترسا دەرۈۋى و تىشتى قەشارقى دناخى مەرۇقىدا وەزىرىن رەشىبىنەن وى)¹⁷ هەزىز بېزىن رەنگى رەش ب مرنى و نەخوشى فە يى گىرىدا، هەزىرەندى زى كەلەك جاران ل دەھىن گىان زەدەست دانا كەسىن كەسوکارىن وى وەك رىزگىرن و ھەلگەتنە خەم و كۇقاتا رەنگى رەش كەلەك جاران دەلەتا ھىزىو دەستەلاقن دەدت هەروەسا دەرىپىنە ز سەروبەرى فەرىدى دەكت ب تايىتى د جل و بەرك و رەنگى ئوتومبىلىن تايىت ب سەركەدو دەستەلاقن فە، ئانكۆ ئەم دىشىن بېزىن رەنگى ئەنافەت و جوانىي يە دەھەمان دەمدە. لى رەنگى سېپى بەروۋاڙى رەنگى رەش، (دەلەتا پاقزى و سادەتىن دەدت دىسان رەنگى ھەقلىيىنە).¹⁸ هەروەسا ئەقى رەنگى جەھەكى تايىت د ئايىندا دا هەيە، چونكى ئەف رەنگە ز روانگەيىن ئايىن فە جەھەتكا پاقزى و بىن كونەھىي يە، ئانكۆ رەنگى سېپى(رەنگى پاقزى و رۇناھى و خوشى و سەركەفتىن و ئاشتىيەتى دەدت، ئەف رەنگە دزمانى يۇنانى دا ب واتاپا كەيفخوشى و باشىن دەدت دەھەمان دەمدە ھەتايىيە كە بۇ زەلامىن ئايىن ھەتا ئەقى سەرددەمى زى د بەھەرتىيا ئايىناندا كەسانىن ئايىنى ب جلوۋەرگىن سېپى د دەردەكەفن).¹⁹

ب- رەنگى سور

ئەف رەنگە ئىكە ز رەنگىن گەرم، زېر كۆ زىدەرەن ئەقى رەنگى ز((رۇناھى رۆزى و ھەلکەن ئاڭرى و كەرماتىكە بلنده))²⁰ زلائى دەرۈۋى فە ئەقى رەنگى كارتىكەنە كا بېزى ل سەر دەرۈۋى مەرۇقى هەيە، زېر كۆ ئەف (رەنگە ز ئەمان رەنگىن كەلەك دىارە زېر ئىزىكىا وى ز بۇ رەنگى خۇينى و هەروەسا رەنگى

ب ئارامىتى يان نەئارامىت ئانكۆ (زلائى دەرۈۋى فە رەنگ دېتىه ئەگەرى كۆھۈرپىدا بارى دەرۈۋىنى مەرۇقى زبارەكى خراب بۇ بارەكى باش، دىسان دېتىه ئەگەرى كۆھۈرپىدا ھەست و سوزىن مەرۇقى ز ھەستەكى نەخوش بۇ ھەستەكى خوش و گەشىن)²¹ هەر دەھەمان دەمدە (رەنگ كارتىكەن ل سەر رەوشت و رەفتارىن مەرۇقى دەكەن، هەر رەنگەكى كارتىكەنە خوه يە دەرۈۋى ھەيە ئەف كارتىكەنە يە باش بىت يان پىيچەوانە)²² دىسان بۇ دەرىپىن ز ھەزىرىن مەرۇقان زى رەنگ بكاردەن، وەكى بېزىن: ((كەسىن رەشىبىنە))²³ يان بۇ وەسەكىرنا ھەندەك تىشتىن دى زى دزيانا مەرۇقىدا وەكى ((رۇزىن سېپى، يان گۈزىنە زەر و كىان كەسەك..ھەتىد، كۆ ئەف بكارئيانا رەنگان ھەمى بۇ دەرخستىنە ھەندەك بارىن سايكلولۇزى بېن مەرۇقى نە))²⁴ هەروەكى ئەم كەسىن حەز ز سەرمائىن دەكەن پەز مەيلا وان بۇ رەنگىن گەرم دەپىت وەك رەنگىن سور و زەر، لى ئەم كەسىن مەيل زېۋە كەرماتى و گەرمى ھەي حەز ز رەنگىن سار وەك رەنگىن شىن و كەسەك دەكەن.

قەكولىن دىاردەكەن كۆ رەگەزى مەرۇقى رولەكى كارىگەر دەمەيلا مەرۇقى بۇ ھەلبىزارتىن رەنگان نايىنەت، رەگەزى نېرۇ مى ھەتا رادىيەكى دەھەپىشىن دەملىپاتن و وەرگەرتا رەنگىن سارو گەرم دا، هەروەسا جەڭلىكى زى ب دانانَا بەككراوەندى رەۋشەنبىرى رۆل دەھەلبىزارتىن و ۋېڭىرتا رەنگان د جەڭلىكدا ھەيە. كەسىن دناف ئېڭ جەڭ و ئېڭ كۆمەلگە دا كۆمەك رەنگىن ھەپىشىن پەسەندىرىپىن بېن كۆ د وى كۆمەلگە ھەندا دەھىنە بارىئيان. ب ۋىن چەندىن ھەر جەڭلىكى رەنگىن خۇينى تايىت ھەنە كۆ د جوداوا جىاوازان ز جەڭلىك دېتىز، جوداھيا ئايىن و سىياسى و رەۋشەنبىرى رولەكى سەرەكى و گۈنگ دەئەقى چەندىدا ھەيە. ياخويابە تەممەن زى رولەكى سەرەكى ھەيە د ھەلبىزارتىن و ۋېڭىرتا رەنگاندا، ئانكۆ دەھەر تەممەن كىدا مەرۇق رەنگەكى پەسەند دەكت و بكارئىنەت كارتىكەن رەنگان ل دويش (دەم و جەم) دەھىتە كۆھۈرپىن. لەورا فەرە ل قىرە ئەم ئامازە ب ھەندەك زئۇوان رەنگىن سەرەكى بەھىن بېن كۆ مەرۇق بكارئىنەت و سەرەدەرىپىن ل گەل دەكت، ئەۋۇزى ئەف رەنگىن ل خارى نە:

أ- رەنگىن رەش و سېپى

ھەر ل ((دەستپېنگى كەپىدا بەيدابونا رەنگان ئەف ھەردوو رەنگىن ھە(رەش و سېپى) ز ھەمى رەنگىن دېت دېرىلەلاقن بۇون، زېر كۆ ئەف رەنگە رەنگىن دەستپېنگى نە و دەھەمان دەمدە دوو رەنگىن ھەقدۈزى يەكى كۆ دگەنەيە ب

نهساخی و کهربی ل دهف مرؤوفی دکت، ههروهکی گلهک جاران و هرزی پاییزی بقی خویادیت زهر زمربونا بدلگین داروباری ئەف چەندەنیزی دیتە ئەگەر دلگرانیا مروفی و خەم و نەخوشین ل دهف مروفی پەيدا دکت ل ھەمبەر رەنگى زەر.

د- رہنگی کہ سک

رهنگی که سک رهنگی زیان و فهزین و ئارامیی يه، کو گله‌لک جاران دهیته بکارئینان د ئارامگرتنا حالاتین توره‌بی و هستیان دا، زیه‌رک ئەف رهنگه دیته ئەگه رئ زمکرنا فشارا خوبی ل دهف مروقی، ئەقی رهنگی چ رەنگەداین خراب ل سهر سایکلولوژیا مروقی نین، هەروهکی ئەف رهنگه ((ل مسرى و ل دهف فیرعه‌ونی يان نیشانا دهستپیکرنا سهر زنوي يا زیان و چالاکی ين بولو)) ۲۹ بکارئینانا رهنگی که سک ب شیوه‌یه کي گشتى بۇ دوو مەبستان بکاردهیت: يا ئىكىن ئەوه ئەف رهنگه ژ ھەمى رەنگىن دېتىر پېت نوینه‌راتىما سروشت و ژينگە‌ها کەسک دەكت ياكو مروف تىدا دېتىت و کارتىكىنە‌كا راستەخوا ل سهر درووونى مروقى ھەي، ھۆزانشان ژى وەك تاکە‌کىن كومەلگە‌ھەن ئەف کارتىكىنە دناف ھۆزان و بەرهەمەن ئەوی دا دىاردىيت، يا دوونى گىزىانا ئەقی رهنگى يە ب بارى دەرەوونى بى مروقى ۋە، ئەف رەنگە رەنگى هيچىداربۇون و گەشىلىنى و جوانى و فەزىئا زيانە‌كا دېتىر كۆئەش زيانە پېشىتىشىوونى دهیت، رەنگى کەسک گله‌لک جاران پیروزىيە‌كا ئايىنى ھەي و هەنئىيە‌کە بۇ بەھەشتى، هەروهسا ھەر ژ كەشق دا ئەف رەنگە ل دهف كوردان ((نيشانە‌ي زیان، هاتى، خىر، بەردەكەت، ئاودانىيە، رەمزى بەھار، نەورۆز، گۈل، گىا، درەخت، خوشى، شادى، سەيران)) ۳۰ دگەھىيىت . يا فەرە بىزىن رەنگى کەسک دناف زورىيَا مىلەتتىن جىيانى ب تايىەتى كەملەن موسىمان رەنگى بىرۇزى و دىندارنى دگەھىيىت و گەله‌لک جاران ھەر دەكەفندى ئەف رەنگە دناف مەزارىن شىيخ و سەيد و مەلايان دا دهاته بكارئینان وەك رەمزەك بو پىروزى و پەدارى يائەغان كىسان.

۵- رهنگی شان

شینی تاری و رهگنی شین دللامه‌تین جودا دگه‌هین، ((ئه‌وزی دیت زیمر بله‌داریوونا قی ره‌نگیه هر ژ شینی قه‌بوروی ههتا شینی تاری))^{۳۱} ره‌نگی شینی
تاری ((گله‌مک نیزیکی ره‌نگی ره‌شه، زیهر هندی ژی دللامه‌تا که‌رب و کینى ددهت)).^{۳۲} هروهسا راما (نه‌خوشی و بهین ته‌کیپی دگه‌هینیت)^{۳۳} ئەم دشمن بىشىن هندهك حاران ئەف رەنگە ژە هەنزو شىانان دهتىه بكارىئىنان .

شورهش و قوربانیدانی يه) ۲۱ و ((هيئاني خويني و شهرو كوشتنی يه)) ۲۲ يا پندفیه بیزین کو بكارئینانا في رهنگي ل دويث حياوازيا نته و هي دهينه گوهفرین، هه روکه کو (رهنگي سور دبه هرا پتريا ئابينن ئەسمايندا جەۋەنگى دۇزىھى يه، ديسان ل دەف ھندوكىن سور ئەف رەنگە هيئانى زيان و ژيارى يه) ۲۳ . ديسان رەنگى سور ((دچاقىن مەرۆقىدا نىشانان نەثارامى و نمساخىن يه، هه روھسا رەنگى دوودلى و ترسى يه ژەرھندى ژى دناف وينىن ئەفسانەيدا رەنگى چاقىن ئەمەزىھايىان ب رەنگى سور دهاتنه پىشاندان)) ۲۴ . سايكولۇزىيا بەكارىھرى ديارىدكەت كو د نەثارامىكە بەردەوام دايىه يان خودان چالاكيكە زىدە يه و هىزروشيانىن هزرى و دەرۈونى ل دەف دزىندهنە و ل دەف دياردىت، هه روھسا هه روکى يا ديار رەنگى سور ب شىيومىكى گشتى ئاماژە و نىشانە يه ژيو ۋيان و حەزىزىكىن دهيتىه بكارئinan و ديسان گرېدانەكاباش ب حەزىزىكىن و ۋيانى ۋە هە يە پت ژ رەنگىن دىت.

ج- رہنگی زہر

نهف رهنگه زی ب ئىك ژ رەنگىن كەرم دەھىتە هەزماارتىن، رەنگەكى
هارپىكارە زبۇ چالاكرنا شانەپىن مىشىكى، زېھر ھندى ئەف رەنگە كەلەك جاران
دەھىتە بكارئىنان بو چارەسەركنا نەخوشىيەن گىرىدىاي ب مىشىكى فە، دىسان
ئەف رەنگە ((رامانا ھشكەتى و چىنچى دەدت و نىزىتكۈزۈن رەنگە زۇ رۆزىي))^{٢٥}
رەنگى زەر ژ كۆمەلا ((رەنگىن روھن و بىرسقەدارە، زېھر كە رەنگى رۆزىي بە و
زېيدەرى روناھىن يە، دىسان رەنگەكى گىرىگە زبۇ گەرماتىن و ۋىيان و چالاکى و
خوشىي، ھەر زېھنەتىزى ئەف رەنگە ب رەنگەكى گىرنگ دەھىتە هەزماارتىن د
ئايىنن وەسمەنى دا مىسىرىيەن كەفن پەيكەرلىن خوھ يېن پېرۇز ب ئەقى رەنگى
بواياغ دەكتۇن و ئەف پەيكەرە پەيكەرلىن خوداوندىن رۆزىي بۇون))^{٢٦} دىسان
ئەف رەنگە زى دابەشى چەند پەلەيەن دىيت، ئانكۇ ھەر ژ رەنگى زەرى تارى
دەستپىنەكتەت ھەتاڭو دەگەھىتە پەلەيا زەرى قەبۇوى. رەنگى گرتى و فەكىرى يېن
ئەقى رەنگى زى كارتىكىنن خوھ يېن جودا ل سەر سايكولۇزبا مروقى ھەنە،
ھەروھەكى ((رەنگى زەرى قەبۇوى دەللاھتا خوشىي دەدت و دىسان ھەنە باشى
و چاكىنى يە، لى دەھەمان رەنگدا ب پەلەيا تارى يَا رەنگىدا، ئانكۇ زەرى گرتى
رەنگى نەساخى و نەخوشىي دەگەھىنەت)^{٢٧} ھەوەسا رەنگى زەر (كەلەك جاران
ب ترسى قە يېن گىرىدايە و دىسان رەنگى نەساخى و وەستىيان و زەممەتى يە)^{٢٨}.
زېيدەمارى ھندى ب رەنگى كەرب قەبۇنى زى دەھىت هەزماارتىن. واتە ژلابىن
سايكولۇزشە ئەف رەنگە ب رەنگەكى نەرتىي دەھىتە هەزماارتىن و دەرىرىنى ژ

دیاركىن ئەو ھەستىن فەشارلى يېن دناخى ھۆزانشانىدا، خويىندەقان و رەخنەگر دىشىن ب ئاوايەكى ب ساناھى تر دەھۋازانىن ھۆزانشانى بىگەن، زېرىكە ھۆزانشان ئەقى رەگەزى ھونەرى دناش ھۆزانىن خودا دووبارە دەكت، ئەقەزى دىيتە ئەگەر كە رەخنەگر خويىندەقان بساناھى تر ئاشنائى مەھەستىن ھۆزانشانى بىت.

ئانكۇ ھۆزانشان ((رەنگان وەك پەركى بكاردىئىت داكو ب رىكا وان دەرىپىنى ز جەيانا خوه يا تايىەت بىكت))^{۳۷} ھەروەسا گەلەك جاران ھۆزانشان پەيپەن رەنگان دناش ھۆزانىن خودا بكاردىئىت ب ((بكارىئىنانەكە مەجازى ل دەمى كە وەك رامانىن جەفەنگى يان ھىيابى بۇ دەرىپىنە گەلەك ژ ئەوان تىشىن دناخى خودا بكاردىئىت))^{۳۸} كە ئەف چەندەزى بەھەپتەر ل دەف ھۆزانشانىن نوچۈز دىار دىيت، ئانكۇ ل قىرى رەنگ واتايمەك پەراكەتىكى بخۇقە وەردەكت.

سەبارەت لايەن ئىستاتىكى يى رەنگى دناش ھۆزانىدا كە ھۆزانشانى بكارىئىنai پىز دئەوان ھۆزانان دا دەيتە بەرچاڭ كە ئەو رەنگەكى دىاركى ب دوو لايەن زىك جودا بكاردىئىت، ل قىرى ھۆزانشان ل جارا ئىكى رەنگى ل دویش سايکولۇزيا پەسەندا دناش جقاكىدا بكاردىئىت ووينەيەكى ئىستاتىكى يى بەرنىاس ئاقادكەت كە ل دەف جقاكى يى نامو نىنە، لى ل جەمەكى دى ھەر ئەوى رەنگى بۇ مەبەستەكە دى بكاردىئىت كە ب دروستى بەرۋازىنى بكارىئىنانا جقاكى و ھۆزانشان ئەم و ئىن ئاقاڭى دقالىنى تاكەكمىسىدا و دوپىر ژ دىتنا جقاكى ئاقا دەكت و ل قىرى ئىستاتىكىيەكە تاكەكمىسى دەدقى كە دەكتە دقالىنى ھۆزانان نوچۈزىدا. ل قىرى ب مقاۋەرگەتن ژ رەنگەكى دىاركى دوو وينىن ھونەرىپىن جياواز ب سايکولۇزىن جياواز ئاقا دىن كە ھەر ئىكى ئىستاتىكى خۇ ھەيە، ئىك زوان ئىستاتىكىيابان ل دەف جقاكى يا بەرنىاسە و خواندەقانىن ئاساپى ل سەر رىك دەھقىن كە جوانى تىدايە، لى و ئىن دووى يى كەندا ئەزمۇونەك تايىەتا ئىقىسىرىه كە ھەتا ئىقىسىرىه روونكىنى ل سەر نەدەت لايەن جوانى راستەقىنەيَا وى خويا نايىت و ئەقە جەوهەرى ئافاراندا ھۆزانان نوچۈزى يە.

رەنگ بەيان ئىتكىستى ئەدەبى بلند دەكت و فەرە واتاپى ب ئىتكىستى دەدت، و چاوا رەنگى گەنگىدا خوه دناش ژيانا مەۋەقىدا ھەيمەرە ۋەلەكى مەزن دناش ژيانى دا دەكت دناش ھۆزانى دا ژى دىيتە ئەگەرى ۋەزىن ئەقە ئىتكىستى ھۆزانان، ئانكۇ ئەف رەگەزە دناش ھەمى كارىن ئەدەپىدا دەيتە بكارىئىن و دەھر جورەكى ئەدەپىدا گەنگى و بەيان خوه يى تايىەت ھەيە دئاڭكىن ئەوى ژاترى ئەدەپىدا، ئەرسەتو شىعەرى وەك ھەمى بەشىن ھونەرىن جوان ب لاساپكىن دىينىت و ئەف چەندە ل دەف عەربان ژى يا بەرنىاسە كە شىعە بەشە كە ژ

رەنگى شىنى فەبۇرى ((ئىزىكى رەنگى ئاققى و ئەسمانى يە، زېرەندى رەنگەكى گۈنجايە بۇ ئارامى و سەرمائىن))^{۴۴}. واتە ژلاین سايکولۇزىشە رەنگى شىن ھەندى بەرەف رەنگى تارى دەچىت دەرىپىنى ژ بارودۇخى دەرەۋەنى يى نەخوش دەكت و ھەندى بەرەف رەنگى فە بۇرى ھە دەچىت ئارامى و سەقامگىرىنى دەكت.

5. رەنگ و لايەن وى يېن سايکولۇزى

ھەرەكى با دىار رەنگ لايەنەكى گەنگ ژ زيانا مەرۇشى بخۇقە دەكت، ھۆزانشان زى وەك ئاكى جقاكى يە ئەقە ئەف كارىتكەنە ل دەف ئەمۇ ژى ب رەنگەكى ئاشكەرا دىار دىيت و ئەف چەندە ھەندا ھەن دناش ھۆزانىت ئەۋيدا رەنگە دەدت، زېرىكە ھۆزانشانلىقى يىلە ئەقى رەگەزى وەرگەرت و دناش ھۆزانىت خودا بكارىئىت و ب شىۋەيەكى ھونەرى سەرەدەرىن ل كەل بىكت، ئەف رەنگە لايەنەكى بەرفە دناش ھۆزانىن ئەۋيدا بخۇقە بگەرت، زېرىكە زورىيَا جاران ھۆزانشان برىكا بكارىئىنانا رەنگان دناش تىكىستى ھۆزانان خودا دەشت ئەم و پەياما ل دەف ب رەنگەكى ب ساناھى ترو رووتەر بگەھىنەتە خويىندەقانى ھۆزانان، لى پىندىھى يېشىن ئەف چەندە، ئانكۇ ((بكارىئىنانا رەنگان دەھۋانا ھەقچەرخ دا ز سنورى وەسفەرلىقى يان لىكچۈراندى دەر بازىبۇرىھە ھەروەسا ژ ئاستى پەبۇندىلىن رەمزى ب رىكاكە تەۋىزىفەرلىقى شاعرلەن بۇ گەھاندا پەياما ھەستان و پىكىگە ھۆزۈرىنى يىلاشىن ھەستېپىكەن ھەرەكە دوقاتاخانا جەفەكى دا دەركەۋىت كە ب مەبەستا دىزىرە خۇ بكاردىئىن))^{۳۵}. و دىيتە جەمى ئالۇزى و تەم و مەۋاپىن بۇ خويىندەقانى، لەورا ((ھەندى خويىندەقان يى شارەزاتر بىت دى دەللاھتىن جوانلىقى بەزىزىر بۇ دەقى دەستىتىشان كەت، ئەقە ژ تايىەقى يىن ھۆزانان نوچۈزىدە))^{۳۶}.

ياخويىا كەمەسەكى ئاساپى ب بەریخودانەكە ئاساپى تەماشەي رەنگان دەكت و ب تىكەھەشىتەكە سەرقەسەرە و سادە ئەوان رەنگان دەزىر و مىشكىن خودا شەرۇۋە دەكت، لى ھۆزانشانى ھەندەك مەبەست و جەفەنگىن تايىەت ھەنە بۇ ئەوان رەنگان كە دەيت بكارىئىنانا ھەر رەنگەكى ل دەف ئەوى ھەلۈست و سەرپورەكە خودى و كەمسۆكى يا تايىەت ھەيت كەل قىرى ھۆزانشان ھەولەدەت ئەوان رەنگان بەكتە جەفەنگ و پەبۇندىيا بەرنىاسا دنابېردا دال و مەدلولى بگەھەرلىت و ب بەرفە ھەرگەن بەزىن پىكىگەرلەن ژ سنورى بەرلەڭ دەرىپىدىت و بەقەفيتە دخزمەتا بارى وى يى دەرەۋەنى و ھەستى دا .

6. رەنگ و ھۆزان

رەنگ ب كەرسەتەكى گەنگ د ئەدەپىات ب گشتى و ھۆزانى ب تايىەقى دەيتە ھەزىمارتن، ئەف كەرسەتى ھونەرى دەدەستىن خويىندەقانىدا دىيتە كلىلەك بۇ

رەنگىن كۆپ زەنگىن شەركىنە زلائى ئافرەتىن كوردى دەرىرىنە ژ سايكلولۇزىا مەلھق بەرامبەر وان رەنگان، كۆ ئافرەتن ب سىيغەن جوانىنى دىناسىن و بەدارى وى دىاردەكەن، لې ل بەرامبەر جل و بەرگىن فولكلۇرلىن زلامان رەنگىن نەزەزە دەھىنە بكارىئىان وەك رەنگىن رەش، قەھوھى، شىنى تارى، سورى تارى و رساسى... هەندى كۆ دەرىرىنە ژ جوانى و هىزىو بەدارى ياخىدا زەلامى دەمن دناف مەلھق كوردى دا واتا دىاركىنە جوانى ياخىدا سايكلولۇزىا كۆم ل دەف مەلھق. ھەرجەنە دەۋازانا كلاسيكى دا ھۆزاشان وەك ئەدەبىن فولكلۇرلى، رەنگ وەك تىيگەھى كەشتىگىرىن جەڭلىكى بكارىئىان، لې دەۋازانا نوبىا كوردىدا گۈرانكارى ب سەر جەڭلىكى هات و ئەم فالانى دنافەر ئەدەب و ژيائىدا ھاتە پەركەن ب ئەقىچىن دەھىنە ئەدەبىن نۇي ئەم گۆھۈرىنېن دناف ھەزرا كەشتىگىرا مەلھق دا پەيدابوو و ھۆزاشانىن كلاسيكى رىپەر دروستىوونا بازنا ئەدەبى ئاگە ژى نەبۇو، ۋە گۆھاستن دناف بەرھەمىن خودا واتە دىتنا نوبىا جەڭلىكى كوردى بۇ رەنگان دناف ھۆزازانا نوبىا رەنگەدا، لەورا خۇيىنەقان ھۆزازانا نۇي ھەست ب نوبىاتىندا جەڭلىكى كوردى ل سەر رەنگان كۆ، زېدەبارى ھەندى ھۆزاشانى نۇي ھەول دا رەنگان بۇ دەرىرىنە بارى دەروينىنى دناخى خۇ دا بكارىئىنەت، لې ئەف بكارىئىاندا جەڭلىكى پەتىنېتىكى دىتنا كەشتىگىرا جەڭلىكى كوردى بۇ و كېم جارىن ھۆزاشانى گۆھۈرىن دچەمكى كەشتىن دەرىرىنە جەڭلىكى رەنگان و سايكلولۇزىا كەشتىگىرا جەڭلىكىدا كۆ، واتە ھۆزاشانى رەنگىن جىاواز بۇ دەرىرىنە وان بارىن دەروينىن بۇ چىيىوو بكارىئىان. لې ئەف بكارىئىاندا رەنگان ل دەف جەڭلىكى كوردىدا ياخىدا ياخىدا بۇ و جىاوازى دىتنا ھۆزاشانى ل گەل دىتنا كەشتىگىرا مەلھق كوردى بۇو. نايتىن بىر بىكەن كۆ ۋەر كارىئىنە ئەدەبىن بىانى وەك ئەدەبىن ئەوروبىي ھەندەك تىرۋانىنېن وان سەبارەت رەنگانان ھاتىنە دناف ئەدەبى كوردىدا و مەلھق زى وەك تايىەتەندرىن رەنگىن پىقازى بۇ زاروكتىن كچان و رەنگىن شىنىنى قەبۇوى بۇ زاروكتىن كوران ل قۇناغىن بەرى ئەقە ب ۋەنگى نەھاتبۇون تايىەتەندرىن .

2.6 رەنگ و ھۆزازانا نۇي ياخىدا كوردى

گومان تىدا نىنه كۆ ھۆزاشانىن نۇي بىن ئەدەبى كوردى ژى ب رەنگى كۆ بەرفرە گۈنگى ب ئەقىچى رەگەزى ھونەرى دايە و شىيانە مفای زى و بەرگىن و دناف ھۆزاشانى خودا بەرجەستە بىكەن، ب تايىەتلى دەستپېتىكا سەدى (۲۰) ئى ل ھەمى ناوجەپىن كوردىستانى ب گەشتى و دناف مەيداناندا ئەدەبىات ب تايىەتلى و نەخاسىم دناف ھۆزاشاندا كەنگى ب ئەقى رەگەزى ھونەرى ھاتەدان زلائى

ھونەرىن جوان، لەورا ل دەپ بىچىنە ئەرمىسى ((شاعر دىيەتى لاسايكەر وەك وىنە كېش و ھونەرىن دى)) ۳۹ د بابىن رەنگى دا شىعىيەت ئەۋى رەنگى كۆ دەمىن كۆ دىيەتى رەگەزەك ژ رەگەزەن ھۆزاشان، ئەف پەيپەندىدا دنافەر شاعرۇ و ئەنەكىشى پەيپەندىدا دنافەر شىعىو و ئەناب ب ھېزىتى دەكت، لەورا دشىن بىزىن و ئەنەن بەرنىاس دناف ھونەرىن شىعىرى دا وەكى كەفالەكى كۆ ب پەيپەن ھاتىه و ئەنەكىن ل شۇينىا ھېيل ورەنگان و كارتىكىندا وان ل سەر وەرگرى كارتىكىنە ل سەر ھەست و سوزىن وى، لې بكارىئىاندا رەنگان دزېرىتىن بۇ ېسپورى و شارەزايىا ھۆزاشانى كا چاوا دشىت وان رەنگان بۇ گەھاندىدا بارى خۇنى دەرروونى يان مەبەستەكە قەشارقى دناخى خۇدا بكارىئىنەت، ئانكۇ ھۆزاشانى ھەرددەم ھەولەدەت كۆ رەنگان دناف ھۆزاشان خودا بكارىئىنەت دا كۆ و ئەنەيەكىن ھۇنەرى يى جوان و سەرخىراكىش پېشكىشى خۇينەقانى ھۆزاشان بىكت، ژىركە و ئېنى ھۇنەرى ژ پەيپەن زمانى دروست دىيت.

1.6 رەنگ و ھۆزازانا فولكلۇرى

زېنگەھا كوردىستانى ياخىدا ب ناۋىدارە ب رەنگىنە خۇ، ل ھەر وەرزەكى سالى ئېنگە ب رەنگەكى دەھىتى خەملاندىن و جوانىكە تايىەت دەدەتە مەلاتى. لەورا ئاسايىيە كۆ ئەف جوانىكە كارتىكىنە ل سەر مەلھق كوردى بىكت و ئەف كارتىكىنە دناف فولكلۇرى دا ب جوانى دەردكەفيت ھەر ب جلوپەرك و كەلۈپەلىن ناقلىي و كەرەستىن زىانى ھەمى ب خۇ ناۋىدارەن. ئەدەبى فولكلۇر ژى زمانخالى مەلھق يە لەورا ئاسايىيە كۆ رەنگەدا جوانىا سروشتى دناف ئەقى ئەدەبىدا دەركەفيت و ئەو رەنگىن سروشت بىن ھاتىه خەملاندىن دناف ئەدەبى فولكلۇر يادا خۇيا دىيت. واتە ((ناوچەھى كوردىستان ب سروشت ناوچەھىكى كەلەن خوش و دلگىرپەسەنە، بە داروودەوەن، بە يەفر كانياو تاڭىھە و رووبار، چەم و دۆل، ناشىو و ھەوارز، ھەرەدە و ھەلمەت، كىي و گەد و تەپلەكە، ئازىمەل و پەلەوەرلى رەنگاۋ رەنگى كىيى رازاۋەتەوە)).^{٤٠} ئەو زېنگەھا ھۆزاشان تىدا دېيت كارتىكىنە كا راستە خۇ ھەيە ل سەر ھۆزاشان وى و ھۆزاشان پەيپەن گەنگەي ب زېنگە و دەوروبەرى خۇ دناف ھۆزازانا خودا بكارىئىنەت. خالا گەنگ سەبارەت سايكلولۇزىا رەنگان دناف ئەدەبى فولكلۇر يادا ئەوە كۆ ئەدەبى فولكلۇر ئەدەبى تاكە كەمسى نىنە، بەلكۇ زمانخالى مەلھق يە لەورا دەللامتىن رەنگىن دناف ئەدەبى فولكلۇر يادا ھاتىنە بكارىئىان بۇ سايكلولۇزىا كەشتىگىرا مەلھق دزېرىتى، واتە سايكلولۇزىا تاكە كەمسى سەبارەت راقمەكىندا كارتىكىندا رەنگان رۆل ناپىنەت، بەلكۇ سايكلولۇزىا مەلھق تايىەتى كۆ دەھىتى بەرچاڭ، بۇ نۇونە بكارىئىاندا جلوپەركىن

● بکارئینانا نه راسته و خو: هۆزاشانی مفاژ گەلەك دیاردىن سروشى يان ئەوان دیاردان وەرگرت كۆرنگىك تىدا بى زالە و ئەفەزى بۇ مەرەكە خۇ و دەرىپىنا بارى دەرۋونىنى خۇ و وىنەكىنا ھزو ناخى خۇ بكاردھينا كۆ ئەۋۇزى دابەشى سەر سىنى جۇران دىن :

بکارهینانا دیاردان و مفا و مرگرتن ژ رهنگی وان بن زال و هک هم تا ف،
روناهی، بیفر(سپیاقی).. هتد.

ب. بکارئانا دیاردان کو خودان رهنگین فەکىيە وەك سېپىدە، رۆز، رۆزھەلات...هەتدى.

ت. بکارئینانا دیاردان کو خودان رهنگین تارینه، وەك شەف، ئىشارىيەكا
درەنگ، رۆزئافا بۇون .

7. بهندی دووی: سه ره دم پکرنا (محسن قوچان) کی ل کمل رہنگان

رهنگ و مک رهگزره کی گرنگ دهوزانا نوچوازیدا دهیته هژمارتن ومه بو بهشین پراکتیکی هوزاین هوزاشان (محسن قوچان) وهرگئته. (محسن قوچان) و مک دامه زرینه رین گروپی نوچوازین (نوکرن هرو هر) بورو کول سالا (۱۹۸۶) ای ب رهنه کنی نافه رمی و پشتی سرهلنانی ب رهنه کنی فه رمی ل دهونکی هاته راگه هاندن و هوزانا به دینان بهره ف نوچوازین بر. سایکلوژیا بکارینه انا رهگان زلای (محسن قوچان) فه ز چهند ویستگه هکان ده بازدیت. دقو ناغا دهستپنکی دا هوزاشانی رهنه کنگ ل دویش وان تیگه هین دجفا کیدا به لاف بکارینه اینه، واته دیننا وی بؤ رهگان و دله اهتا وان ل دویش دیننا گشتگیرا جشاکی و خوینده فانی هوزانی بورو و ب تفی کره ریکمه بؤ وینه کرنا باری خوین ده رووفی و شیا خوشی و نه خوشی، ره شیبی و گه شیبی، ده بازیون ز نه زموونین خوش و نه خوشین زیانی، نه زموونا تاکه که سی و ناخن خو بین وینه بکهت، ئانکو ((ههول هاته دان کو تیکستا هوزانی با راسته و خو نه بیت بؤ گه هاندنا واتا و مهرمه کا دیار، ههرومسا دهق یا فه کری بیت، واته ریزی ل خوینه ری بکریت، داکو بشیت هزرا خو بیخیته کار و چهندین لینکدانه قال سه ر دهقه کا شیعری بکهت))^۴ کوهاته لغیره هوزاشان دینته فه گو گه زه ری دیننا . حقا کار ل سه، رهگان .

دغوناغا دووی دا ل دویش پیشکه‌شنا جشاکی هوزاهانى هندهك ئەزمۇونىن مملەتىن، دى و دېتىنا وان سەما، دەتكەھەن، دەنكان بە حشاکىم خۇ فەگەھاست،

هوزاشهاین وی سه‌ردہ می فه، زیه‌رکو ژگنگزین سیایین هوزانا نوی ئوه
کو ((هوزاھان ب شیوھیکى شارەزاییانه سەرەدەریي ل گەل تىكىلبوونا رەنگان
دەكت و ئىنكارکن و بەرچاۋ وەرنەگرتنا رەخنا نوی بۇ ئەملى باھقى و گرنگى بىي
نه دانما وان و جەختا وان ل سەر بكارېئان وزىندەكىن پەيپەن يىان وەرگەتى ز
زمائىن دى ب كىياسى دزاينت))^٤ ئەم دشىن بىزىن هۆزاشهاین نوی زى ب
رىيکا ئەفان رەنگان شىايىنە دەرىپېنى ژەوان تىشتىن قەشارقى بىن ناخوى يا خو
بىكەن، زیه‌رکو ز لايى دەرروونى فە هەر رەنگەكى كارتىكىرەتكا تايىھەت ل سەر
دەرروونى مروقى ھېھ و ئەف كارتىكىرەتى دناف هۆزائىن ئەوان هۆزاشهاندا
رەنگەددەت .

3.6 رهنگ و هۆزانا نوینخوازی یا کوردى

سه باره ت په یومندی یا رهنگی ب هوزانا نویخوازی فه، هوزانهاین نویخواز ری ووهک هوزانهاین دیتر ب ریژه‌یه کا زور ئەف ره‌گمزر دناف هوزانهین خودا بکارئینایه و کریه بنهمایه‌کی گرنگ دناف هوزانا خودا و ب تایه‌قی ل سالا(۱۹۷۰) این ئەف گرنگی پیدانه گه‌هشته ئاسته‌کی به‌رز دهمنی بزاقا نویخوازین دناف مه‌یدانا ئەددیانا کوردى دا سره‌هملای، بقى چه‌ندی هوزانهاین هوزانهاین خودا بکاریین ووهک هنده‌ک هنیا و جه‌نمگ ژیو دیارکرنا کیشے‌یین چځکی کوردى و ب ریکا ئەفی ره‌گمزر چه‌ندین ده‌لله‌تین هونه‌ری و ئابنی و چځکی و دیسان ده‌روونی پئی دیارکرینه، هه‌روهسا ((ئەف گرنگی پیدانه دناف هوزانا نویخوزیدا دیاردیت دهمنی کو گرنگیه کا مه‌زن ب ئیستاتیکا ره‌نگان دناف هوزانهایدا ب هه‌می ئاستین و پیشه ده‌هیته‌دان، هه‌تاکو ئەف ره‌گمزر دناف هوزانا نویخوازیدا ووهک زمانه‌کی جه‌نمگی لیهانیه، ئەف ره‌نگه نه‌ماینه د چارچوچی ده‌لله‌تین خوبین ئاشکرا دا، به‌لکو هاتینه گوهوه‌رین بو زمانی هیاین ره‌نگان))^۴ ژیهر هندیزی که‌لک جاران څه‌کولهار دشین ب ریکا ئه‌وان په یېشین ره‌نگان ئه‌وین هوزانهان دناف هوزانهین خودا بکاره‌تین پرانیا ئه‌وان گری یېن ده‌روونی ئه‌وین ل ده‌ف هوزانهان ھه‌پیش، ئاشکه، را بکمەت.

بکارئینانی و هر دگریت : زیبده باری هندی هوزان شاق نویخواز بتو بکارئینانا رهگان مفاژ دوو جورین

● بکارینانا راسته و خو: بکارینانا ره نگان و هینانا ناقی وان ب ره نگه کنی
ئاشکارا، که و نه ئافاکون ل دوش تنگه هن: بکارینانا، نگان.

ئاسايى يارەنگان دەركەفتىيە و جوانىيا كراسى دەكتە كىرىتى ل بەر كچا ئاغايى و
گازىندە نەرازىبۇونا خۇز دىياردەكت .

ھەروەسا (بازن) كۆز زىرى نە و رەنگى زەرە ب رەتكەكى ناراستەخۇز ھاتىيە
بكارىيان بۇ دىياركىنا گازىندە نەرازىبۇونا ھۆزاشانى ژ شىۋاپى زەنگىبىدا ئاغايى و
دىياركىنا زەتكىنى ل خېزانما وي و جوانى يابازىكان دىيىتە شەرمەزارى بۇ وي
خېزانق و دەكتە رېيەك بۇ دىياركىنا ھەلۈپىستى خۇ .

دېيىشنى خەون
رەنگى زەتنى دەيتىدۇ
ھەنگى خەنگى دەيتىدۇ
من دەخەندا دەيتىدۇ
سینگى ئەسەنلىي دەرىپۇو
يى بۇرى بىرىن
رۇوپىن ئەردى ھزار جارى يى كەلشتى
رۆز يى سوور بۇرى يى بۇھەزى
كۆچك و تەنیر
ب سەرچەقىن نانبىزىۋە
بىن پەقىزىن
رەنگى دەزىتنى خۇين^٤

ھۆزاشان رەنگى سور بۇ دىياركىنا رەشىپىنيا خۇل سەر واقعى تىدا دېيت ب
كارىيانىيە و زىيەر كۆ رەشىپىنيي پەرىپەن خۇ ب سەر كەساپىتىا وي دا گىرىتىه و زولم
وزوردارىن ب بەرچاپ دېيىنت لەورا رەنگى سور، خۇين، بىرىن، رەنگى
شارياپىي يى تەنيرى ھەمبىي دەكتە رېيكمك بۇ دەرىپىن و زوردارىن و دىياركىنا
رەشىپىنيي و نەرازىبۇونا خۇل سەر بارودوخى.

ھەروەسا رەنگى سور رەنگى ئاقابۇونا رۆزى يە ، ل دەمنى رۆز ئاقا دېيت
رەنگى وي بەرەف رەنگى سورى تارى دېيت، كۆ ئۆزى دەمنى ئاقا بۇونا وي
يە، ئەقەر لايىن سايكولۇزى و دەرەونى قە جورە نەثارامىيەكى ل دەف مەرۇقى
پەيدا دەكت، ئۆزى ئەوه ل پېشى ئەقى دەمى شەقا تارى و بىنەنگى بالا خوھ
ب سەر ھەمى جەمان دا دېيىنت، ھەر دىسان رەنگى سور ب رەنگى
تۇرەبۇونى دەھىتە نىاسىن ب تايىھى ل وي دەمنى ب رېزەيەكا زور دەھىتە
بكارىيان، ھەروەكى يادىار ھۆزاشانى ئاماژە ب دووبارەكىنا ئەقى رەنگى دايە
ب تايىھى ل دەمنى بەحسىكىندا خۇپىن دا كۆ ئەف چەندە زى بويھ ئەگەرى
پەيدا كىندا نەخوشى و نە جىڭىر كارى وي يى دەرەونى كۆ ئەنجامى دەيىت و
بەرخۇدانان ئەقى رەنگى يە .

ھەرچەندە ئەف تىيگەھە ولامەكە و ل دەف جەڭى د نۇي بۇون، لىي جەڭى
وەك دىياردەكَا نۇي پەسەندىك، چونكى پەيونىدا دنافىيە دال و مەدلول يان
رەنگ و تىيگەھەن وئى بىن كىشتى نەھاتبۇون قەتەندىن لەورا وەك دىياردە و
چەمەك ھاتىن پەسەندىك، ھۆزاشانى ئەف چەندە زى بۇ دەرىپىن و وينەكىنا
بارى دەرەونى و ناخى خۇ بكارىيانا و وينەن ھونەرىن نۇي و جوان چىكىن كۆل
ماۋەيەكى كىيم ل دەف جەڭى بەرنياس بۇون .

د قۇناغا سىيى دا ھۆزاشانى ل دوېش بەنمایىن نەيچەوازىن كۆ بەرىلاپ بۇون
رەنگ ب دەلەتىن كەسى بۇ دەرىپىنا بارى دەرەونى و ناخى خۇ بكارىيانا، ئەف
دەلەتىن كەسى د جەڭىكىدا دەرىپىناس نەبۇون و جورە سەدمەك بۇ وان
خۇيىندەفانان چىپۇون كۆ فيزى دەلەتىن كەشتىكىر بۇون. ھۆزاشانى بۇ دەرىپىنا
بارى دەرەونى و پەيامما خۇ رەنگ ل دوېش پىدىفيا خۇ وب تىيگەھەن جىاواز ژ
دىتىن كەشتىكىر جەڭى بكارىيان و ئەقى چەندى رېك دا ھۆزاشانى كۆ كۆمەك
وينەن نوپىن ھونەرى چىكىت كۆ ھەر خۇيىندەفانەك ل دوېش تىيگەھەشتىندا خۇ ب
جىاوازىشە لېك بىدەت .

(محسن قوچان) وەك ھۆزاشانەكىن نەيچەواز رەنگ دەھۆزائىن خۇدا بكارىيانىيە و
دى ھەول دەمەن راومەستىيانەكىن ل سەر بەكەن :

1.7 رەنگى سور

ئەو فىستانى سۆرى... سۆر
ز رەنگى خوبىنا بىرىنا
نازكى تەز كېرىنى ئىينا؟
بۇچى تو دەنگ ناكە؟
يان ئاغايى بابى تە
ز دەرقەمى عېراق ئىينا
لەوما هىنە خۇ بادىھى^٤

ھۆزاشانى زىدەبارى ب كارىيانا رەنگى سور بۇ رەنگى كراسى، بۇ دەرىپىنا بارى
دەرەونى خۇ كۆ نەرازىبۇونە ل سەر ھەلۈپىستى بابى كچكى رەنگى سور
دگۆھۈرىت بۇ خوبىنا بىرىنان ب رامانا ھەندى كۆ نەرازىبەز رېكاب دەستتەھەينانا
بازەي ژلائى بابى كچكىن و باب ئاغايىكە كۆ ب رېكاب سەتكەنلىكىن و ھەئاركىنا
خەلکى ژيانا خېزانما خۇ خوش دەكت، رەنگى سور ز دەلەتا عەشق و جوانى
و حەز ژىكىن ژلائى شاعىرە دەھىتە كۆھۈرىن بۇ خۇين و بىرس و كوشىن و
تالانكىن و سەتكەنلىكىن ھەئارو بن دەست ھۆزاشانى ژ رامانا

ئەگەر ھات و كەمسك بۇ بواھار
مە نەقىن مۇزقىن كېتى
سېپىدەھىيا دەست دەن چىشى و
ئەگەر شەھىپەرداھىلان
ل دەرىن كۇنا بىن روپىشى
مە دېشىت، گۇتنىن مە گۇرى بىن
چاقىن نەياران كور بىكەن^٤

ھەروەكى ياخىر ھۆزانشانى مغا ژ رەنگان ب رەنگى راستەخۆ و نەراستەخۆ
وەركىتىنە، رەنگى كەمسك كۆ سروشىتى دەھىتە بكارھينان دكەتمە جەھەنگ بۇ
ھىشى و ئومىدىن خۆ ورىكەك بۇ وىنەكىن گەشىبىنما خۆ دەرىيەتىا خۆ بەرامبەر
كارفەدانان ب بكارھينان رەنگىن تارى ب رەنگەگى ناراستەخۆ وىنە دكەت.
ھۆزانشان ل شوبىنا رەنگى رەش شەھىپەر و تورەبۇون، دەرىن كۇنا، بكارئىنتى كۆ
دەرىپىنە ژ ھەلويسىتى ھۆزانشان و بارى دەرۈونىنى وى بەرامبەر زولم و
ستەمكارىتى.

3.7 رەنگى سېى

دلى من
پاشتى كۆ خەم
رەشه ناڭى
ل پەرىزا زىنا من بارى
ھەۋال پاشتى
گۈرى و بىسى و وىنەن تارى
بۇوپىنه ئەلھۇز
كاكلا هيچىا من خوارى
وان چاپىن تە..
مینا سوارى ئەللىدا گەمش
بەرىپەرەلە سىرى
بۇ كارۋانى بىزافا من،
ژۇنى فەتكىرى
دلى من دەريا عەشتىنى يە
ب خەم و ئانا تەزى نايىت^٥

ھۆزانشان يەكم جار رەشىبىنما خۆ و نەرازىپۇونا خۆ ل سەر واقعى دىاردىكەت و
رەشه تاف، وىنەن تارى، دەھبىن كەقىن بۇ وىنەكىن بارى خۆ بىن دەرۈونى و
ھەلويسىتى خۆل سەر واقعى بكاردەھىت، لى دەمن بەحسى ھىشى و ئومىدىن
خۆ دكەت گەشىبىنن ناخى وى جارەك دى هيچىا ددەت رەنگى سېى ب

ئەقە مە ئەز
دەمن باران خۆ چەك دىن
ل خەلا خۆشىي
ئەز يارا خۆ دكەمە نان
پىرى چاندكىن پشتىكىنىشا ودارىشان
ئەز "خوبىنا خۆ دكەم رۇندكىن مومەكىن تارىن دشۇوم ژ كولانا"
ھەمى نەبۈوى ل با من دىن
چىنديت سوبەھ
تە بىكەم پەيىدەل^٦

ل قىرە ھۆزانشان رەنگ ب مەبەستا دەرىپىنا سايىكولۇزىا خۆ بكارىتىنە، ئانكۆ
ل جىنى هەندى كۆ رەنگى سور دەلاتە نەخوشى و خوبىن رىتىن و نەئارامىن بىت
ب گەشىبىنما خۆشىي فە گىرنىدایە و ھەروەكى دىياركىيە كۆ ژ ئەقەن چەندى
بەرهەش ھىشى و ئومىدىن قە دېپىت و ئەو تارىتىا ل كولان نامىنېت و ب ھېقىيە كا
مەزن روناھىيەكە ھەلكرى دېيختىه دناف ھەمى كولانىن بازىرى وى كۆ ھەردەم
ئايىنە يەكىن گەش ل ھەمبەر ھېقىيەن خۆ ددانىت .

2.7 رەنگى كەمسك

ئاشەقانق
بەختى تەيدىت
دەمى دېۋرى ھاي ژمە ھەبىت
سۆزم بۇ دەنگى ئاشىن تە
تەقىنەكە تەنەنگا تە
بەسە بلا بەرزە ھەبىت
....

كەنگى كەمسك بۇون ئەف بەتەنە
مە دىت ئاغايى رەبەنە
دى بىن ماقىن مە ئەقەنە
ئەز دى كەنم و تو بەنە^٧
ھۆزانشان مغا ژ دەرىپىنا نەراستەخۆ وەردگىت و تىرۇڭلا رۇزى كۆ رەنگى
ھەتاقىن يە و رەنگى زەرى بەرهەش سېپە دكەتمە دەلاتەكەك بۇ وىنەكىن گەشىبىنما
خۆ و ھىشى و ئومىدىن ل دەف خۆ بىن ئاف ددەت، ھەروەسا رەنگى كەمسك
ھەروەك دناف جقاكىدا دكەتمە دەلاتە بواھارى و دۇيماھى هاتتا داگىرگەن.
ھۆزانشان رەنگى كەمسك گۈرى ددەت ب ھەمى ھىشى و ئومىدىن خۆ، خەۋىن
خۆ گەشىبىنما دناخى دلى ويدا قەشارلى و چاھەرەن هاتتا بارودو خەكى كۆ ژيان
بېتىنە گوھۇرىن و دادپەرەرە جەن خۆ بگىرت .

ئازادى و ئاشتى و يېكىھە زيان دەھىتە زانىن، لى ل قىرە ھۆزانشانى ب مەرەمەكا دى بكارىئىنايە، ھۆزانشان قىلایە ژ سەنورى رامانا جىهان و جڭاڭىا بەفرى دەرباز بكمت و پتە واتايىكا كەسى بەدقن و ل دويش پىدىقىا سايكلۇزىيا خۇ بكارىينىت.

4.7 رەنگى رەش

من تو دېتباي
ل يېش چاقىن من
ب سېينىكا زۇردارەكى ۋە ھەزىيا باي
بى شەرىنخ و بى گازىنە
ئەقە دا يىتن ئەورەكى رەشىن خەما
ل يېش چاقىن من
دایتن داخەك ھەتا دەرم دەلى من دا^{٥٢}

دەئۇن ھۆزانىدا ھۆزانشانى رەنگى رەش بكارىئىنايە بۇ وەسەركىرنا نەخوشى و مەنە خوشتىيان كۆ ئەف نەخوشى و خەم و كۈل و كەۋانە ھەمى د رەنگى عەورەكى رەشدا وەسەركىرىنە، زېرەك ئەف رەنگە زلائى سايكلۇزى ۋە رەنگى نەخوشى و زەدەستدانى يە، دىسان ئەف رەنگە جەفەنگى مەرق و خەم و ترسى يە ژەشتەكى نەديار، ھەرەكى د ھۆزانان (بۇ ۋەئىنى پشتى نەزى) ئەف چەندە دىيار دىيت، ھۆزانشان بىن دەرىپىنى ژيىش و ئازارا دناف دلى خۆدا دەكتە ھەرەكى دەئۇن دەرم.^{٥٣}

دەئۇن دەرم.

لى باڭكۇ
رەشە پەنچىن مەرى
لەز ل تەك
زېر سىنگى من راڭرى
نە ئانكۈيە كۆ ئەف ھەزە
دەلى بانى تەدا مەرى
ئەف ھەزىن ھە، دى ھەر مىن
ھەمى زارۇيىن ۋى وارى، كۈرەن مەن
ل بەر دلى من ۋەئىن^{٥٤}

ھۆزانشان رەنگى رەش بۇ ئاڭكۇرنا وېتى مەن باي بكارىئىنىت، وەنەن خۇ ژى تارىاقى دېيانا وى دا دىيار دىيت كۆ دلگەرانى و خەم و ژانىت خۇ بىن دىيار دەكتە.

كەيپا من دەھىت
چەندى كولىلەك د بىشكىت
چەند پچوپكەك
ل هىندا چىتى
ئۇنىكا بومەستىكى دكەۋىت و

رەنگى راستە و خۇ ئەلندا گەمش ب رەنگى ناراستە و خۇ گەشىنىا وى وېنە دەكتە.

دىسان دەھۆزانەكە دېتىدا دەربارەي رەنگى سېى دېئىزىت:

قىلانا تە..

ھەزىن من دا
پەرىيەكاشەپەرسىيى يە
ۋە بىر قىلەنە.. ھېلىقى يە
گەر بىزامن..
كۆ قىلانا تە سۆتەنە..
سەر بىزىنە و گەرتەنە..
يان ئەگەرا..
دوماھىكى زىبنا منه..
حەتا دەرم..

وەك ((حمدە كورى)) و ((سېينەمى))
دى ب شوخى و شەنگىلا تە خورم.^{٥٥}

دەئۇن ھۆزانىدا ھەرەكى يە دىيار ھۆزانشانى رەنگى سېى بكارىئىنايە بۇ (پەرىيەكاسېى) ھەرەكى يە دىيار ئەف رەنگى تايىەتمەندىيەكە جىاواز ھەيە كۆ ئەۋۇزى ئەمە ئەف رەنگە زبۇ پاقىزى و سادەيى و بىن گونە ھېلىقى يە، ھۆزانشان ژى قىلەنە ب ئەقىنى رىيلىكى وەسەفا وەلاقى خۇ بكمت و قىيان و حەزىكىرنا خۇ بولاقى خۇ دەرىپىت و ھەمى قوربانىدان و خوگۇرېكىرنا خۇ زبۇ وەلاقى خۇ دىيار دەكتە.

ل دەرارىنكا
ل ناش زەفيكە
ل سەر مەل و پېرىچىن چچوپكە
بەفرە.. بەفرە
ئەقىنى بەفرىقى..
رووپىن كچىن مە سۈرکەن
ماچى كەن
ل يېش چاقىن مە
نە گۈت شەرمە
ھەلۇ..^{٥٦}

دەئۇن ھۆزانىدا ھۆزانشانى (بەفر) وەك ئامازەك بۇ رەنگى سېى بكارىئىنايە، بەلكو ب واتايىا نە راستە و خۇ بۇ دۇزمەن و داگىرکارى ھاتىيە و رەنگى سېىپى بەفرى ژ تايىەتمەندىيە بەرچاڭ كىرە تايىەتمەندىيە لاؤەكى و ب ۋە ئەف دەھۆزانشان شىيابى ئىستاتىكىيەكە جوان و دوپر ژ رامانا بىنچىنەيى يە رەنگى سېى دەقىلەكى ھونەرى و ئىستاتىكى دا ئەقىنى رەنگى بكارىئىنىت، ھەرچەندە ئەف رەنگە رەنگى

قىزىئىن بازىرفاينى دىبەھىن

كىم دىبوو گرى

زەردىبوو كەنى

بىن دەنگىيىن خېقەتا خۇ فەدا زۇنى^{٥٦}

دېسان دەجمەكى دېتىدا ھۆزاشانى ئامازە ب رەنگى زەر كىيە ئەف

رەنگەل دويفە دەلامتا جەڭاڭى بۇ سىستى و بىتى و خافى بىن ب كاردىتىت و

ھۆزاشانى زى بۇ وينەكىنا جەقەنگىيا بارى دەروونى خۇ بكارىئىنايە.

6.7 رەنگى شىن

وەك خەۋىن شەقا بىرا من دەيت

ئۇرما مەزن،

يا پىرا... پر ز بىهنا گولا

دەفينى بلند

سەرپىن مەزن

بىن تەزى كا

رۇناھىئىن سور،

كەمسك،

زەر،

شىن و

ستەنائىن ھارو مۇزىكا

بىهنا وىنسكى،

مژو مورانا تەفيون،

دۇوپەكىل و قۇيکىن جەڭارا

مەرۆقەن رەش

كەچكا چاڭ شىن

سەرپۇچا خۇين^{٥٧}

ھەروەكى يادىر دەئۇنى ھۆزايىدا ھۆزاشانى ئامازە ب رەنگى (چاڭىن شىن) كىيە،

ئەۋزى وەك ئامازەيدەك بوكەچىن بىانى كەچىن بىانى

رەنگى چاڭىن وان (شىن) كۆئىنەن زى سىيابىكىن جودا كەرە ز كەچىن

كورد كۆپتىيا ئەوان رەنگى چاڭىن وان رەنگىن گىرقى وەك (رەش و قەھوائى)

بىخۇۋە دىگر كۆئىنەن زەقەزى ياتا يەتە ب زىنگەھا كەردى قە ياكى كورد تىدا دېرىن كۆ

ئەف زىنگەھە ياتا يەتە ب مەلەتى كور دەقە هەتا كۆ رەنگى پىست و رەنگى چاڭىن

وان زى جودا دىكەت ز مەلەت و كەلتۈرۈن دېتىن جىهان. ھەروەسا دەھۆزانەكە

دېتىدا ھۆزاشان دېتىزىت:

ل بەر سىنگى پىسە نەيارى

ل دەشت و لەيلانى تېبىنتىت

ل بىن كەقە چادر و كىنا

چەند جارەكا

ئاڭا رابۇوى

مالا ھندىدا دەھەر قىيەت

ئۇ... عەرەبەك ژ بىرسا بەرىت

چەند پۇلىسەك

ل رۇدىسيما

كەقل رەشەكى بىكۈزىت...

بىقەلەر زەك ل نىقا چىنى بەلەپەقىيەت

بىهنا ناق سوتى زى دەفيت^{٥٤}

لى دەئۇنى ھۆزايىدا ھەروەكى يادىر ھۆزاشانى رەنگى (رەش) بۇ مەبەستەكا دېت بكارىئىنايە، ئەۋزى ئەوه كۆ ھۆزاشانى قىایە لايەن پۇزەتىش بىن رەنگى رەش ب ئىستاتىكايەكا جوان و بەرز بىشان بىدەت كۆ د وينەيەكى دوپەر ژ دەرىپىنا بەرچاڭ يادىر بەنگى رەش ب ئافرىنىت، ئانكول قىيە ھۆزاشانى قىایە ئەۋزى چەندى دىيار بەكت كۆ مەرۆقا يەقى و ھاينى مەرۆقان ل ھەمى جىهانى و ل ھەر جەنە كىن دېت نە گىرنىدai رەنگى پىستى وي يە، بەلکو پىدەقىيە مەرۆقى بەلەپەزى با خو ھەپىت ھەر چ نە تەوه و ئائىن و رەنگ بىت بىتنى مەرۆقا يەتىا مەرۆقان با گىرنىكە.

5.7 رەنگى زەر

چاڭىن من ب چاڭىن تە دەكەقىن

ھەمى سەحر و زانىنەت من

رەوشاشا بوها رەخ دەھىلەن

زەر دېن.. دېھەن

ئەز دېن...

كەلا دلى ياخىا يە و

زەھەمى لاقە دەرگەھەن^{٥٥}

دەئۇنى ھۆزايىدا ھۆزاشانى وشا (رەوشاشا بوها) رەنگى زەر ھاتىيە بكارىئىنان وەك دەناف جەڭىكىدا دەھىتە نىاسىن بۇ كەفتەن و لەۋازى و بىن دەستەلاقى. رەوشاشا بەلەپەزى كەشاتىيە ھاتىيە بكارىئىنان كۆ ب رەنگەكى ناراستەخۇز رەنگى كەمسك ب كارىئىنايە و بارى دەروونى خۇ وينە دەكتە.

ھەروەسا ل جەنە كىن دېت ھۆزاشانى رەنگى زەر بكارىئىنايە، ھەروەكى دېتىزىت:

شەنگە كەزىيەن كەھرەنلى

دەكىشانە بەر سىنگى خۇقە

دەمەنلىن... دەمەنلىن

بەردا نە زەرپەتى خاڭ و سىست

ل درېزىيا جادىن بازىرى

خشىتى بكارىئينا ناڭىن رەنگان د دەرىسى ديوانىن ھۆزاشان

ناقى رەنگى	رەنگى	رەنگى	ناقى رەنگى
% ۳۹.۶۲	۵۳	۲۱	رەش
% ۱۸.۸۷	۵۳	۱۰	سور
% ۱۶.۹۸	۵۳	۹	زەر
% ۱۱.۳۲	۵۳	۶	كەمسك
% ۷.۵۵	۵۳	۴	شىن
% ۵.۶۶	۵۳	۳	سېپى
% ۱۰۰	۵۳		

خشىتى بكارىئينا ناراستەخواپا رەنگان

جوڭ	رەنگى	رەنگى	جوڭ
% ۵۵.۳۴	۲۶۲	۱۴۵	تارى
% ۴۴.۶۶	۲۶۲	۱۱۷	روون
% ۱۰۰	۲۶۲	۲۶۲	

8. ئەنجام

- هەر ژەقەن وەرە رەنگان گۈنگىكە زىيە دەناف جەڭلىكىن مەۋەقىيەتىدا ھەبوبىيە و دىياردەيدىكا ئاسايىھە كۆ ئەف گۈنگىكە بۇ ئەدەبىيەت ب گشتى و ھۆزاشان ب تايىھىتى ھەتكەن، چۈنكى ھۆزان و ئەنەكىن ھەستىن ھۆزاشان ئەنەكىن ھۆزاشان ب تايىھىتى ھەتكەن.
- مەحسن قوچان ژوان ھۆزاشانىن مەزىن دەقەرى يە كۆ دوو قۇناغىن نوى و نۇيغۇزى دېتىنە و شىايەل ھەر قۇناغەكى رەنگان ل دەپەت تايىھەندىدا وى قۇناغا ھۆزان تىدا دەربازىبۇي بكارىينىت و رەنگ بۇونە بەشەكى نەقىبەر ژ ئەزمۇونا ھۆزاشان و ب كارىئانا بەرفەھىا رەنگان بەلگەيە ل سەر ئەقىن چەندى.
- د قۇناغا دەستپىدىكىندا ڈا ژ ئەزمۇونا خۇ ھۆزاشان رەنگان وەك رەنگىن سروشىتى و ب رەنگەكى راستەخواپا بكارىدىتى.
- د قۇناغا پاشىن دا مەحسن قوچان رەنگان وەك دەللاھتىن جەڭلىكى بكارىئىنىت و وىنەن پەسەندىن جەڭلىكى ژى ئاقا دەكتە.
- ھۆزاشان د قۇناغا نۇيغۇزىدا بۇ دەربىرینا ژ ناخى خۇ مەقا ژ رەنگان وەرگىتىھە و ل دەپەت دەربىرینا كەمىسى و دوپىر ژ واتا سروشىتى يان جەڭلىكى و

دەنگى ئاخىنەك و نالىنا

جوائىن مە بىن تولاز دسوتن
مە ھەرو ھەلبەست بىن دگۇتن
روى سۇرا، جوانا، چاپ شىينا
خوبىن دىزىن ژ بىرینا ^{۵۸}

ھەرەكى يادىار دئەقىن ھۆزاشاندا ھۆزاشانى رەنگى شىن بكارىئىنە كۆ دىاركىن رەنگىن چاھان كۆ به حسىن رەنگى چاھان دەكتە، بەھەپتىريا جاران رەنگى شىن يى چاھا دناف جەڭلىكدا واتا يى باوهەر با مرۇقان دەدت، لمۇرا ھۆزاشانى ژى ل قىرى ھەولمايە نەبۇنا باوهەرى ب ھەندەك مەۋەقان ب ئەقىن سىيەقىن رەنگى چاھىن شىن دىاركەت، كۆ ئەف رەنگى چاھان دەجەڭلىكى كۆرددەوارى دا ب چاھىن نەرسەن دەھىنە ھەزماრتن، ھۆزاشانى ژى قىایە ب رىكا ئەقىن رەنگى ئەقىن سىيەقىن مەۋەقىن دىار بکەت. ھەر چەندە رەنگى شىن ب دەللاھتى ئاسوودەي و ئارامى دىت. ھەرەھە ئاسىان ب رەنگى شىنە و دەللاھتى ئازادى و بەزەپىنەيە. ل قىرى ئەم دىشىن يىزىن ھۆزاشان تا رادىھەكى مەزىن شىايە ئەوان رەنگان بكارىينىت يىزىن كۆ ئاسوونى مەۋەقىن بەرەف گەشىبىنى و گەشاتىنى دېمن، سەرەزى ئەو بارودوخى وى سەرەدەمى يى كۆ ھۆزاشان تىدا ژىايى كۆ ئەو بارودوخ يى تىزى بۇ ژ نەخوشى و دەردەسەرىيەن ژىانى كۆ ب جەڭلىكى كۆردى و شورەشا كۆردى فە گەنيداى بۇون، لى ئەف چەندە نەبو رىيگەل بەرامبەر ھۆزاشانى و ھەر دەم دەررۇق وى يى كەشىن و ب ھېشى و ئۆمىنە بۇ كۆ ئەف چەندەزى د بكارىئىنە ئەوان رەنگىن رۇون (فەكىرى) دىار دېيت يىزى كۆ ھۆزاشانى د ديوانىن خو دا بكارىئىنەن.

خشىتى بكارىئينا رەنگىن تارى

رەنگىن تارى	رەنگىن تارى	رەنگىن تارى
رەنگىن تارى	رەنگىن تارى	رەنگىن تارى

خشىتى بكارىئينا رەنگىن رۇون

رەنگىن رۇون	رەنگىن رۇون	رەنگىن رۇون
رەنگىن رۇون	رەنگىن رۇون	رەنگىن رۇون

- هۆزاشانی ب بکارئینانا رەنگەکى بۇ دوو مەبەستىن جودا ئېكەم جار ئىستاتىكىيەكە جڭاڭ پەسەند بكارئينايە، لى بۇ جارا دووئى رەنگ ئىخستىيە د خزمەتا ئەزمۇونا خو يَا تاكەكمىسىدا و سايکۈلۈزۈيەكە تاييمتا تاكەكمىسى دايىن كۆ ب تىنى خواندىغان خودان زانىارى ل سەر هۆزاشان يان شارەزا دىيافى هۆزانان نويخوازىدا لى تىدگەھىت و خوشىن ژ ئىستاتىكى وى دىيىنت.
  - 9. ژىندهرو پەراوەز
    1. روندك محسن ئىسماعىل، دەلامەتا رەنگان دەۋازانان نويخوازا كوردىدا (دەھرە بادينان ۲۰۱۵-۲۰۰۳)، ناما ماستەرى، زانكۇيا زاخو، ۲۰۱۷، ل. ۵.
    2. احمد عبدالله محمد حمدان، دلالات الالوان في شعر نزار قبانى، رساله ماجستير، جامعة النجاح الوطنية، كلية الدراسات العليا، ۲۰۰۸، ص ۲۶.
    3. عبدالرحمن شرفكىنلى(ھەزار)، ھەنبانە بۇرىنە فرهنگ كىرى- فارسى، چاب دوم، ۱۳۷۶، ل. ۳۶۲.
    4. مصطفى محمد كريم زەنگەنە، رەنگ لە زمانى كوردىدا(لىكولىنەوەيەكى لىكىسىكى سىيانتىكىيە)، نامەيى دكتورا، زانكۇيى صەلاھىددىن، ھەولىنر، ۱۱، ل. ۲۰۰۱.
    5. فايزه عيساوى، اللون والدلالة في الشعر الجزائري المعاصر "نماذج مختارة" ، رساله ماجستير، ص ۱۲.
    6. ھەمان ژىندهر، ل. ۱۴.
    7. نائل درويش سليمان المصرى، سيماء الالوان في شعر بلند الحيدري، رساله ماجستير، كلية الاداب، ۲۰۱۴، ص ۴۶ .
    8. ھەمان ژىندهر، ل. ۴۷.
    9. د. حنان بومالى، سىيولوجيا الالوان و حساسية التعبير الشعري عند صلاح عبد الصبور، مجلة الاثر، عدد ۲۳، ۲۰۱۵، ص ۱۳۸ .
    10. نائل درويش سليمان المصرى، سيماء الالوان في شعر بلند الحيدري، رساله ماجستير، الجامعه الاسلامية، كلية الاداب، ۲۰۱۴، ص ۴۹ .
    11. فايزه عيساوى، اللون و الدلالة في الشعر الجزائري المعاصر، ص ۱۵ .
    12. محمد طالب غالب الأسدى، العلامة اللونية دراسة في توظيف اللون و دلالته في تشكيل المشهد الشعري في شعر مظفر النواب، كلية الاداب، جامعة البصرة، مجلة ادب البصرة، العدد (٤٠)، ۲۰۰۶، ص ۳۲ .
    13. ھەمان ژىندهر، ل. ۱۵ .
    14. احمد عبدالله محمد حمدان، دلالات الالوان في شعر نزار قبانى، ص ۲۷ .
    15. فايزه عيساوى، اللون و الدلالة في الشعر الجزائري المعاصر "نماذج مختارة"، ص ۱۹ .
    16. احمد عبدالله محمد حمدان، دلالات الالوان في شعر نزار قبانى، ص ۲۹ .
  - هۆزاشان زىيەبارى بكارئینانا رەنگان ب رەنگەكى راستەوخۇ بۇ ئاقاڭرنا وينان ب رەنگەكى ناراستەوخۇ ژى مفا ژ رەنگان وەركىتىه و دىياردىن سروشى ل شوبينا رەنگان بكارئينايە، واتا مەبەستا وي زىندهبارى بەكگراوهەندى واتايى يا دىاردا سروشى، بەكگراوهەندى واتايى يى وي رەنگىيە ژى، كۆ رەنگى زالى وي دىاردى يە و بۇ مەبەستا دەرىپىتىن دەرونىيەن خو سوود ژى وەركىتىه وەك، سېپىدە، رۆز، ھەتاف، روناھى، ئاگىر، ...ھەندى بۇ دەرىپىنا بارى دەرەونىي گەشىبىنانە و شەف ، تارياقى، ئىشار، درەنگ، روزئابۇون...ھەندى بۇ رەشىبىنە خۇ بكارھىنایە .
  - پىشى مە قەكۈلىنەكە دەرەونى د هۆزانىن هۆزاشانى نويخواز (محسن قوچانى) دا كىرى، ئەو چەندە بومە دىاربۇو كۆمەك رەنگان بكارئينايە كۆ سايکۈلۈزى و رېئا بكارئینانا ئەقان رەنگان گوھۇرىن ب سەردا ھاتىءە، ئانكۆ رېيە بلند و نزىم بۇويە، زېرکۆ بلندى و نزىميا رەنگان ل دوېش ھەلۋىست و بارودوخى دەرەونى يى ناخوپى يى هۆزاشانى قە گىرىندايە كۆ تاييەتە ب لاپىنى فيسۇلۇجى و جقاڭى و ئاپىنى وھېتايى و كەسوكى قە .
  - هۆزاشان پىر رەنگىن تارى كارتىكىن ل سەر وي كېيە و ئەۋۇزى بۇ بارودوخى وي سەرددەمى دزفلىتن كۆ هۆزاشانى هۆزانىن خۇ تىدا ۋەھاندىن .
  - ھەرچەندە رەشىبىن دوى سەرددەمى دا هۆزاشان بەرەق رەنگىن تارى برىيە، لى دەكەل ھەر چىسىكەكە هيپى و ئۆمىدەن رەنگىن كەمش و قېبووى وەك ئاماڙە جەھەنگىن كەشىبىن د هۆزانىن ويدا خوپا بۇويە .
  - هۆزاشان ب بكارئینانا رەنگان ل دەرەقى دەلامەتىن بەرىلەف ئەوان رەنگان دكەتە پرمك بۇ گەهاندىن خوئىندهقانى بۇ مەبەستىن تاييەت، ئانكۆ ئەوي رەنگەگى تاييەت بۇ گەشىبىنى و رەشىبىنى بكارھىنایە و دوو وينىن جىباواز ژى ئاقاڭرەنە كۆ بارى دەرەونىي وېيە، بىيارى ل سەر ھەستى كەشىبىنى يان رەشىبىنا وي رەنگى دكەت و ئەقە يېنگاڭەك زىندهتەر ژ كەنگەن دەلامەتەن، منگايانە مەندە، سايکەلەۋەنە: اشانەنە كەنگەن دەلامەتەن، منگايانە مەندە، سايکەلەۋەنە: اشانەنە

42. ئەبو عوبىيد عەبدوللا زىباب، ھوزانا نويخازى ل دەقەرا بادىنان، چاپ ئىتكى، چاپخانەيا وزارەتا پەروەردى - ھەولىز، 2005، 2005، 77 ل.
43. عبدالباسط محمد الزبود، ظاهر محمد الزواهرة، دلالات اللون في شعر بدر شاكر السياپ ديوان(أشوده المطر نموججا)، دراسات العلوم الإنسانية والاجتماعية، المجلد(41)، العدد 2014، ص 589.
44. محسن قوچان، ل بەرسفە ما بەفر دبارىت، چاپ ئىتكى، چاپخانە خانى، دەھوك، 2009، 45 ل.
45. ھەمان ژىنەر، 62 ل.
46. ھەمان ژىنەر، 125 ل.
47. ھەمان ژىنەر، 56 ل.
48. ھەمان ژىنەر، 31 ل.
49. ھەمان ژىنەر، 110 ل.
50. ھەمان ژىنەر، 79 ل.
51. ھەمان ژىنەر، 12 ل.
52. ھەمان ژىنەر، 15 ل.
53. ھەمان ژىنەر، 16 ل.
54. ھەمان ژىنەر، 42-43 ل.
55. ھەمان ژىنەر، 106 ل.
56. ھەمان ژىنەر، 128 ل.
57. ھەمان ژىنەر، 33 ل.
58. ھەمان ژىنەر، 38 ل.
10. ليستا ۋىدىرن
- 1.10 پەرتوك ب زمان كوردى
1. ئەبو عوبىيد عەبدوللا زىباب، ھوزانا نويخازى ل دەقەرا بادىنان، چاپ ئىتكى، چاپخانەيا وزارەتا پەروەردى - ھەولىز، 2005، 2005.
2. محسن قوچان، ل بەرسفە ما بەفر دبارىت، چاپ ئىتكى، چاپخانە خانى، دەھوك، 2009.
3. عياد وەسى خالد، جەفەنگ دەۋازانا رىاليستىكا كوردى دا دەقەرا بەھەدىنان (1970-1991) چاپخانەيا وزارەتا پەروەردى، ھەولىز، 2004.
4. ھەردوئىل كاكىيى، رەنگ لە فۇلكلۇرى كوردىدا، چاپ يەكم، چاپخانە شقان، سىلىانى، 2005.
- 2.10 نامەيىن ماستەر و دكتورايت
1. روندۇك محسن ئىسمايىل، دەللاتا رەنگان دەۋازانا نويخوازا كوردىدا (دەقەرا بادىنان 2003-2015)، ناما ماستەرى، زانکويا زاخو، 2017.
2. مصطفى محمد كريم زەنكەنە، رەنگ لە زمانى كوردىدا (ليكۈلىنىيە وەيە كىلىكىسىكى سېيانتىكىيە)، نامە دكتورا، زانکويا صەلاحىددىن، ھەولىز، 2001.
17. محمد طالب غالب الاسدي، العلامة اللونية دراسة في توظيف اللون و دلالة في تشكيل المشهد الشعري في شعر مظفر النواب، ص 43.
18. ھەمان ژىنەر، 29 ل.
19. محمد طالب غالب الاسدي، العلامة اللونية دراسة في شعر مظفر النواب، ص 46.
20. احمد عبدالله محمد حمدان، دلالات الألوان في شعر نزار قباني، ص 41.
21. ھەمان ژىنەر، 27 ص.
22. عبدالباسط محمد الزبود، ظاهر محمد الزواهرة، دلالات اللون في شعر بدر شاكر السياپ ديوان(أشوده المطر نموججا)، دراسات العلوم الإنسانية والاجتماعية، المجلد(41)، العدد 2014، ص 593.
23. ھەمان ژىنەر، 41 ل.
24. ھەمان ژىنەر، 42 ص.
25. ھەمان ژىنەر، 27 ل.
26. ھەمان ژىنەر، 48 ل.
27. محمد طالب غالب الاسدي، العلامة اللونية في توظيف اللون و دلالة في تشكيل المشهد الشعري في شعر مظفر النواب، ص 33.
28. عبدالباسط محمد الزبود، ظاهر محمد الزواهرة، دلالات اللون في شعر بدر شاكر السياپ ديوان(أشوده المطر نموججا)، ص 596.
29. عياد وەسى خالد، جەفەنگ دەۋازانا رىاليستىكا كوردى دا دەقەرا بەھەدىنان 1970-1991، چاپخانەيا وزارەتا پەروەردى، ھەولىز، 2004، 78 ل.
30. ھەردوئىل كاكىيى، رەنگ لە فۇلكلۇرى كوردىدا، چاپ يەكم، چاپخانە شقان، سىلىانى، 2005، 2005، 72 ل.
31. احمد عبدالله محمد حمدان، دلالات الألوان في شعر نزار قباني، ص 51.
32. ھەمان ژىنەر، 51 ل.
33. ھەمان ژىنەر، 51 ل.
34. ھەمان ژىنەر، 51 ل.
35. محمد فتوح احمد، الرمز والرمزة في الشعر المعاصر، ط 3، دار المعارف، القاهرة، 1984، ص 135.
36. عياد وەسى خالد، جەفەنگ دەۋازانا رىاليستىكا كوردى دا دەقەرا بەھەدىنان، 118 ل.
37. صباح عبدالرضا أسيود، دلالة استخدام اللون في شعر سعدى يوسف (دراسة في المجلد الأول)، جامعة البصرة، مركز دراسات البصرة والخليج العربى، مجلة أداب البصرة، العدد 73، 1984، ص 94.
38. ھەمان ژىنەر، 94 ل.
39. محمد حسن عبدالله، المسرح المحكى تأمين نظرى ونصوص من التراث العربى، دار قباء للطباعة والنشر، القاهرة، 2000، 2000، 55 ص.
40. ھەردوئىل كاكىيى، رەنگ لە فۇلكلۇرى كوردىدا، 2005، 2005، 45 ل.
41. صباح عبدالرضا أسيود، دلالة استخدام اللون في شعر سعدى يوسف، ص 97.

3.10 فەرەنگ

1. عبدالرحمن شرفكىندى(ھەڙار)، ھەئانە بېرىنە، فەھىگ كەدى - فارسى، چاپ دوم، ١٣٧٦.

4.10 پەرتۈك ب زمانى عمرەبى

1. ابتسام مرهون الصفار، جالية التشكيل اللوني في القرآن الكريم، عالم كتب الحديث، اربعة، اردن، ٢٠١٠.
2. محمد حسن عبدالله، المسرح المصلى تأمين نظرى و نصوصى من فن التراث العربى، دار القباء، للطباعة والنشر، القاهرة، ٢٠٠٠.
3. محمد فتوح احمد، الرمز والرمزة في الشعر المعاصر، ط ٣، دار المعارف، القاهرة، ١٩٨٤.

5.10 نامەيىن ماستەرو دكتوراي ب زمانى عمرەبى

1. احمد عبدالله محمد حمدان، دلالات الألوان في شعر نزار قباني، رسالة ماجستير، جامعة النجاح الوطنية، كلية الدراسات العليا، ٢٠٠٨.
2. فايزه عيساوي، اللون والدلالة في الشعر الجزائري المعاصر "نماذج المختارة"، رسالة ماجستير، ٢٠١٥.
3. نائل درويش سليمان المصرى، سماء الألوان في شعر بلند الحيدري، رسالة الماجستير، كلية الاداب، ٢٠١٤.

6.10 گوفارىن ب زمانى عمرەبى

1. صباح عبدالرضا أسيود، دلالة استخدام اللون في شعر يوسف (دراسة في المجلد الاول)، جامعة البصرة، مركز دراسات البصره والخليج العربي، مجلة ادب البصره، العدد (٧٣).
2. عبدالباسط محمد الزبود، ظاهر محمد الزواهرة، دلالات اللون في شعر بدر شاكر السياب ديوان(انشوده المطر نمودجا)، دراسات العلوم الإنسانية و الاجتماعية، المجلد (٤١)، العدد (٢)، ٢٠١٤.
3. محمد طالب غالب الاسدي، العلامة اللونية دراسة في توظيف اللون و دلائمه في تشكيل المشهد الشعري في الشعر مظفر التواب، كلية الاداب، جامعة البصره، مجلة ادب البصره، العدد (٤٠)، ٢٠٠٦.
4. د. حنان بومالى، سيميولوجيا الألوان وحساسية التعبير الشعري عند صلاح عبدالصبور، مجلة الأثر، عدد ٢٣، ٢٠١٥.